

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Декан соціально-гуманітарного
факультету
Оксана ГОМОТЮК
_____ 2024 р.

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор з науково-педагогічної
роботи
Віктор ОСТРОВЕРХОВ
_____ 2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА

вибіркової дисципліни
«Особливості матеріальної культури і дизайну народів світу»
ступінь вищої освіти – перший (бакалаврський)
галузь знань – 02 Культура і мистецтво
спеціальність – 022 Дизайн
освітньо-професійна програма – Графічний дизайн

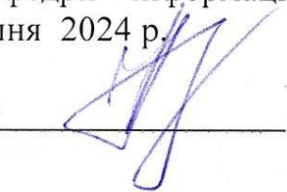
кафедра інформаційної та соціокультурної діяльності

Форма навчання	Курс	Семестр	Лекції (год.)	Практ. (семін.) (год.)	ІРС (год.)	Тренінг, (год.)	Самост. робота студ. (год.)	Разом (год.)	Залік (сем.)
Денна	2	4	32	14	3	4	97	150	4

**Тернопіль – ЗУНУ
2024**

Робочу програму склала кандидат історичних наук, доцент кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності Боднарчук Юлія Юріївна.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри інформаційної та соціокультурної діяльності, протокол № 2 від 30 серпня 2024 р.

Зав. кафедри, кандидат іст. наук, доцент Ірина НЕДОШИТКО

Розглянуто та схвалено групою забезпечення спеціальності «Графічний дизайн», протокол №1 від 30 серпня 2024 р.

Керівник групи забезпечення спеціальності

канд. пед. наук, ст. викладач

І.І. Цідило

Гарант ОП «Графічний дизайн»

канд. пед. наук, ст. викладач

І.І. Цідило

**СТРУКТУРА РОБОЧОЇ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«Особливості матеріальної культури і дизайну народів світу»**

1. Опис дисципліни «Особливості матеріальної культури і дизайну народів світу»

Дисципліна «Особливості матеріальної культури і дизайну народів світу»	Галузь знань, спеціальність, СВО	Характеристика навчальної дисципліни
Кількість кредитів – 5	галузь знань – 02 Культура і мистецтво	Статус дисципліни вибіркова Мова навчання українська
Кількість залікових модулів – 3	спеціальність – 022 Дизайн	Рік підготовки: <i>Денна – 2</i> Семестр: <i>Денна – 4</i>
Кількість змістових модулів – 2	ступінь вищої освіти – перший (бакалавр)	Лекції: <i>Денна – 32 год.</i> Практичні заняття: <i>Денна – 14 год.</i>
Загальна кількість годин – 150		Самостійна робота: <i>Денна – 95 год.</i> Тренінг – 4 год Індивідуальна робота: <i>Денна – 3 год.</i>
Тижневих годин – 6, з них аудиторних – 3		Вид підсумкового контролю – залік

2. МЕТА Й ЗАВДАННЯ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «Особливості матеріальної культури і дизайну народів світу»

2.1. Мета вивчення дисципліни:

Вибіркова дисципліна «Особливості матеріальної культури і дизайну народів світу» для студентів спеціальності 022 Дизайн має дати цілісне уявлення про феномен матеріальної культури і дизайну народів світу, основні напрямки теорії міжкультурної комунікації та дослідження конкретних форм і засобів комунікації в сучасних культурах світу, про основні поняття та моделі комунікації, а також комунікаційні технології в інформаційному суспільстві. Курс «Особливості матеріальної культури і дизайну народів світу» є методологічною ланкою, що об'єднує документно-інформаційну та комунікативно-інформаційну складові підготовки студентів.

2.2. Завдання вивчення дисципліни

2.3. Завдання вивчення дисципліни:

Завдання, які стоять перед студентами під час вивчення дисципліни «Особливості матеріальної культури і дизайну народів світу» є визначити та дослідити:

- дисципліну міжкультурної комунікації в системі наук;
- виникнення та етапи розвитку комунікаційної діяльності в світовому суспільстві;
- типи комунікації, комунікаційний процес;
- комунікаторів та комунікантів як суб'єктів комунікаційного процесу;
- мову, засоби і зміст комунікації, аудиторію комунікації,
- інформаційний обмін в комунікативних системах;

знати:

- головні парадигми та теорію міжкультурної комунікації;
- засадничі поняття теорії міжкультурних комунікацій;
- етапи розвитку комунікаційної діяльності в суспільстві;
- головні елементи комунікаційного процесу;
- форми здійснення процесу комунікації у сучасному світі;
- фактори, що впливають на процес акультурації, асиміляції;
- правила організації ефективного спілкування полікультурному середовищі;
- правила використання знаків і знакових систем у спілкуванні;
- причини виникнення комунікативних бар'єрів;
- способи встановлення зворотного зв'язку з аудиторією;

вміти:

- узагальнювати, проводити аналіз і синтез інформації у міжкультурних комунікаціях у співвідношенні з іншими дисциплінами;
- використовувати комунікативну компетенцію для ефективної взаємодії в різних сферах спілкування;
- проводити відбір і систематизацію інформаційних матеріалів, що використовуються з комунікативною метою в різних суспільних сферах;
- розвивати базові вербальні і невербальні уміння в різних видах навчальної і професійної діяльності;
- використовувати засоби масової комунікації для отримання, переробки і створення актуальної інформації у вигляді документів, рефератів, доповідей, статей, інтерв'ю;
- вдосконалювати особистісну комунікаційну компетентність, використовуючи отримані спеціальні знання, навички та вміння міжособистісної комунікації.

3. ПРОГРАМА ДИСЦИПЛІНИ «Особливості матеріальної культури і дизайну народів світу»

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДИСЦИПЛІНИ Особливості матеріальної культури і дизайну народів світу

Лекція 1: Введення в матеріальну культуру

- Поняття матеріальної культури
- Основні елементи матеріальної культури
- Роль дизайну в матеріальній культурі

Лекція 2: Історія матеріальної культури

- Етапи розвитку матеріальної культури
- Вплив історичних подій на матеріальну культуру

Лекція 3: Матеріальна культура стародавніх цивілізацій

- Єгипет, Месопотамія, Індія, Китай
- Основні особливості дизайну та ремесел

Лекція 4: Європейські традиції матеріальної культури

- Греція та Рим
- Середньовіччя та Ренесанс

Лекція 5: Матеріальна культура народів Африки

- Унікальні елементи дизайну
- Вплив традицій на сучасне мистецтво

Лекція 6: Дизайн і культура корінних народів Америки

- Особливості матеріальної культури
- Символіка в дизайні

Лекція 7: Азійські традиції матеріальної культури

- Індія, Японія, Китай
- Взаємодія традицій і сучасності

Лекція 8: Матеріальна культура народів Океанії

- Традиційні ремесла та мистецтво
- Вплив географії на матеріальну культуру

Лекція 9: Сучасні тенденції в матеріальній культурі

- Глобалізація та локалізація
- Вплив технологій на дизайн

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

Лекція 10: Екологічний дизайн і стійкість

- Визначення екологічного дизайну
- Приклади успішних проектів

Лекція 11: Матеріальна культура в контексті культурної ідентичності

- Вплив матеріальної культури на самосвідомість
- Дизайн як вираження ідентичності

Лекція 12: Крос-культурні впливи в дизайні

- Синтез культурних елементів
- Приклади крос-культурних проектів

Лекція 13: Дослідження та збереження матеріальної культури

- Методи дослідження
- Роль музеїв і архівів

Лекція 14: Перспективи розвитку матеріальної культури

- Тенденції у дизайні
- Вплив технологій на майбутнє матеріальної культури

Лекція 15: Підсумки та обговорення

- Обговорення основних тем курсу
- Перспективи особистого дослідження в області матеріальної культури

4. СТРУКТУРА ЗАЛІКОВОГО КРЕДИТУ ДИСЦИПЛІНИ «Особливості матеріальної культури і дизайну народів світу»

4.1. Розподіл навчальних годин за модулями (денна форма навчання)

Тема	Кількість годин				Індивідуальна робота	Контрольні заходи
	Лекції	Практичні заняття	Тренінг	Самостійна робота		
Змістовий модуль 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МІЖКУЛЬТУРНИХ КОМУНІКАЦІЙ						
Тема 1. Введення в матеріальну культуру	2	-		6		Опитування, тестування, розв'язування проблемних завдань

Тема 2. Історія матеріальної культури	2	-		6	1	Опитування, тестування, розв'язування проблемних завдань
Тема 3. Матеріальна культура стародавніх цивілізацій	2	-	-	6	1	Опитування, тестування, розв'язування проблемних завдань
Тема 4. Європейські традиції матеріальної культури	2	2		6		Опитування, тестування, розв'язування проблемних завдань
Тема 5. Матеріальна культура народів Африки	2	-	-	6		Опитування, тестування, розв'язування проблемних завдань
Тема 6. Дизайн і культура корінних народів Америци	2	-		6		Опитування, тестування, розв'язування проблемних завдань
Тема 7. Азійські традиції матеріальної культури	2	-		6	1	Опитування, тестування, розв'язування проблемних завдань
Тема 8. Матеріальна культура народів Океанії	2	-		6		Опитування, тестування, розв'язування проблемних завдань
Тема 9. Сучасні тенденції в матеріальній культурі	2	2		6		Опитування, тестування, розв'язування проблемних завдань
Тема 10. Екологічний дизайн і стійкість	2	2	-	6		Опитування, тестування, розв'язування проблемних завдань
<u>Змістовий модуль Ц.</u>						

<i>Тема 11. Матеріальна культура в контексті культурної ідентичності</i>	2	2	-	6		Опитування, тестування, розв'язування проблемних завдань
<i>Тема 12. Крос- культурні впливи в дизайні</i>	2	2	-	8		Опитування, тестування, розв'язування проблемних завдань
<i>Тема 13. Дослідження та збереження матеріальної культури</i>	2	2		8		Опитування, тестування, розв'язування проблемних завдань
<i>Тема 14. Перспективи розвитку матеріальної культури</i>	4	2	4	8	1	Опитування, тестування, розв'язування проблемних завдань
<i>Тема 15: Підсумки та обговорення</i>	2	-	4	6		Опитування, тестування, розв'язування проблемних завдань
Всього:	32	14	8	97	4	

5. ТЕМАТИКА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Лекція 1: Введення в матеріальну культуру

- Поняття матеріальної культури
- Основні елементи матеріальної культури
- Роль дизайну в матеріальній культурі

Лекція 2: Історія матеріальної культури

- Етапи розвитку матеріальної культури
- Вплив історичних подій на матеріальну культуру

Лекція 3: Матеріальна культура стародавніх цивілізацій

- Єгипет, Месопотамія, Індія, Китай
- Основні особливості дизайну та ремесел

Лекція 4: Європейські традиції матеріальної культури

- Греція та Рим
- Середньовіччя та Ренесанс

Лекція 5: Матеріальна культура народів Африки

- Унікальні елементи дизайну
- Вплив традицій на сучасне мистецтво

Лекція 6: Дизайн і культура корінних народів Америки

- Особливості матеріальної культури
- Символіка в дизайні

Лекція 7: Азійські традиції матеріальної культури

- Індія, Японія, Китай
- Взаємодія традицій і сучасності

Лекція 8: Матеріальна культура народів Океанії

- Традиційні ремесла та мистецтво
- Вплив географії на матеріальну культуру

Лекція 9: Сучасні тенденції в матеріальній культурі

- Глобалізація та локалізація
- Вплив технологій на дизайн

Лекція 10: Екологічний дизайн і стійкість

- Визначення екологічного дизайну
- Приклади успішних проектів

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2

Лекція 11: Матеріальна культура в контексті культурної ідентичності

- Вплив матеріальної культури на самосвідомість
- Дизайн як вираження ідентичності

Лекція 12: Крос-культурні впливи в дизайні

- Синтез культурних елементів
- Приклади крос-культурних проектів

Лекція 13: Дослідження та збереження матеріальної культури

- Методи дослідження
- Роль музеїв і архівів

Лекція 14: Перспективи розвитку матеріальної культури

- Тенденції у дизайні

- Вплив технологій на майбутнє матеріальної культури

Лекція 15: Підсумки та обговорення

- Обговорення основних тем курсу
- Перспективи особистого дослідження в області матеріальної культури

Тренінг з дисципліни (8 год.)

Порядок проведення тренінгу

Вступна частина проводиться з метою ознайомлення студентів з темою тренінгового заняття.

Організаційна частина полягає у створенні робочого настрою у колективі студентів, визначенні правил у вигляді таблиць, бланків документів.

Практична частина реалізується шляхом виконання завдань у групах студентів у кількості 3–5 осіб з певних проблемних питань теми тренінгового заняття.

Підведення підсумків. Обговорюють результати виконаних завдань у групах. Обмін думками з питань, які виносили на тренінгові заняття.

7. Самостійна робота

Діяльність студента щодо освоєння окремих тем, проблем, питань і джерел, передбачених робочою програмою курсу «Особливості матеріальної культури і дизайну народів світу» і винесених на самостійне опрацювання, має статус *самостійної роботи студента*.

Мета самостійної роботи: глибоке та всебічне осмислення інформації, внутрішня мотивація до самостійно-пошукової діяльності.

Форми контролю: поточний (усне фронтальне та індивідуальне опитування, тестування, модульні контрольні роботи) та підсумковий (залік).

Самостійна робота студентів із дисципліни «Особливості матеріальної культури і дизайну народів світу» *передбачає:*

- активне слухання й діалог з викладачем та аудиторією в ході лекційних занять;
- самостійне вивчення окремих питань курсу;
- виконання лабораторних завдань;
- підготовку до контрольних робіт;

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН З ТЕМ, ВИНЕСЕНИХ НА САМОСТІЙНЕ ВИВЧЕННЯ

Комунікативна компетентність у системі фахової підготовки
Еволюція комунікативних каналів
Моделі масової комунікації
Типологія комунікативних невдач (девіацій)
Соціальні аспекти використання Інтернету
Сучасні тенденції комунікації: глобалізація, демасовізація, конгломерація, конвергенція
Комунікативна культура сперечання
Способи встановлення зворотного зв'язку з аудиторією
Стратегії писемних комунікацій
Невербальне спілкування у ділових ситуаціях
Почуттєво-емоційна комунікація
Мережа LinkedIn для документознавців
Використання органами державної влади новітніх каналів публічної комунікації: переваги, недоліки, перспективи
Правила складання ділових листів
Комунікативний зміст поняття «політична кухня»
Техніка використання е-презентацій та інфографіки в публічній комунікації

Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання

• У процесі вивчення дисципліни «Особливості матеріальної культури і дизайну народів світу» використовуються наступні засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання:

- стандартизовані тести;
- поточне опитування;
- залікове модульне тестування та опитування;
- презентації результатів виконаних завдань та досліджень;
- студентські презентації та виступи на наукових заходах;
- залік;
- інші види індивідуальних та групових завдань.

Політика оцінювання

Політика щодо дедлайнів і перескладання. Для виконання індивідуальних завдань і проведення контрольних заходів встановлюються конкретні терміни. Перескладання модулів відбувається з дозволу дирекції факультету за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).

Політика щодо академічної доброчесності. Використання друкованих і електронних джерел інформації під час контрольних заходів та екзаменів заборонено.

Політика щодо відвідування. За об'єктивних причин (наприклад, карантин, воєнний стан, хвороба, закордонне стажування) навчання може відбуватись в он-лайн формі за погодженням із керівником курсу з дозволу дирекції факультету.

8. Критерії, форми поточного та підсумкового контролю

Підсумковий бал (за 100-бальною шкалою) з дисципліни «Особливості матеріальної культури і дизайну народів світу» визначається як середньозважена величина, залежно від питомої ваги кожної складової залікового кредиту:

Модуль 1		Модуль 2	Модуль 3
40%	40%	5%	15%
Поточне оцінювання	Модульний контроль 1	Тренінги	Залік
Визначається як середнє арифметичне з оцінок, отриманих на практичних заняттях	Підсумкова робота, яка охоплює теми 1-8	Визначається як оцінка, отримана за виконане завдання під час тренінгу	Визначається як середнє арифметичне з оцінок, отриманих за виконані завдання самостійної роботи

Шкала оцінювання:

За шкалою Університету	За національною шкалою	За шкалою ECTS
90–100	відмінно	A (відмінно)
85–89	добре	B (дуже добре)
75–84		C (добре)
65–74	задовільно	D (задовільно)
60–64		E (достатньо)
35–59	незадовільно	FX (незадовільно з можливістю повторного складання)
1–34		F (незадовільно з обов'язковим повторним курсом)

9. Інструменти, обладнання та програмне забезпечення, використання яких передбачає навчальна дисципліна

№	Найменування	Номер теми
1.	Електронний варіант лекцій	1–15
2.	Електронний варіант завдань до проведення практичних занять	1–15
3.	Електронний варіант завдань для самостійної роботи студентів	1–15
4.	Матеріали для дистанційного вивчення курсу	1–15

10. ЛІТЕРАТУРА:

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

- **Богданова, Н.** *Матеріальна культура України: традиції та сучасність*. Київ: Видавництво «Наукова думка», 2021.
  - **Заболотний, О.** *Дизайн та ідентичність: культурні аспекти*. Львів: Видавництво «Апріорі», 2020.
  - **Коваленко, О.** *Традиційний український одяг: історія та сучасність*. Харків: Видавництво «Фоліо», 2019.
  - **Ткаченко, І.** *Матеріальна культура і етнодизайн в Україні*. Київ: Видавництво «Промінь», 2022.
  - **Солдатова, Л.** *Культура споживання в Україні: соціальні та культурні зміни*. Одеса: Видавництво «Астропринт», 2021.
  - **Левченко, А.** *Дизайн в Україні: від традицій до інновацій*. Львів: Видавництво «Літера ЛТД», 2022.
  - **Крючков, В.** *Технології народного мистецтва: від ремесла до сучасного дизайну*. Київ: Видавництво «КМ Academia», 2023.
  - **Соловійова, Т.** *Екологічний дизайн: виклики та можливості в Україні*. Київ: Видавництво «Нова книга», 2020.
  - **Масленнікова, Ю.** *Феномен української матеріальної культури: історичний та культурологічний аспекти*. Харків: Видавництво «Книги – XXI», 2021.
  - **Островська, Г.** *Дизайн інтер'єру: традиції та інновації в українському контексті*. Львів: Видавництво «Астролябія», 2023.
- Bourdieu, Pierre. *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge University Press, 1977.
- Geertz, Clifford. *The Interpretation of Cultures*. Basic Books, 1973.

- Appadurai, Arjun. *The Social Life of Things: Commodities in Cultural Perspective*. Cambridge University Press, 1986.
- Arnold, David. *The Age of Revolutions in Global History*. Bloomsbury Academic, 2017.
- Sennett, Richard. *The Craftsman*. Yale University Press, 2008.
- McCracken, Grant. *Culture and Consumption: New Approaches to the Symbolic Character of Consumer Goods and Activities*. Indiana University Press, 1990.
- Thackara, John. *In the Bubble: Designing in a Complex World*. MIT Press, 2005.
- Hobsbawm, Eric J. *The Invention of Tradition*. Cambridge University Press, 1983.
- Tilley, Christopher. *Interpretive Archaeology: A Critical Guide*. New York University Press, 1994.
- Wallerstein, Immanuel. *World-Systems Analysis: An Introduction*. Duke University Press, 2004.
- Ingold, Tim. *Making: Anthropology, Archaeology, Art and Architecture*. Routledge, 2013.
- Schiffer, Michael B. *Material Culture: An Introduction*. University of Utah Press, 1996.
- Miller, Daniel. *Material Culture and Mass Consumption*. Wiley-Blackwell, 1987.
- Shanks, Michael, and Christopher Tilley. *Re-Constructing Archaeology: Theory and Practice*. Routledge, 1987.
- Kopytoff, Igor. *The Cultural Biography of Things: Commoditization as a Process*. In *The Social Life of Things*, edited by Arjun Appadurai. Cambridge University Press, 1986.
- Mauss, Marcel. *The Gift: Forms and Functions of Exchange in Archaic Societies*. W.W. Norton & Company, 1990.
- Hodder, Ian. *Entangled: An Archaeology of the Relationships between Humans and Things*. Wiley-Blackwell, 2012.
- Csikszentmihalyi, Mihaly, and Eugene Rochberg-Halton. *The Meaning of Things: Domestic Symbols and the Self*. Cambridge University Press, 1981.
- Bianchi, Francesco. *Designing Cultural Heritage: Interpreting Objects in Context*. Routledge, 2019.
- Sennett, Richard. *Building and Dwelling: Ethics for the City*. Farrar, Straus and Giroux, 2018.
- Prown, Jules David. *Mind in Matter: An Introduction to Material Culture Theory and Method*. Winterthur Portfolio, 1982.
- Seidman, Steven. *The Social Construction of Difference and Inequality: Race, Class, Gender, and Sexuality*. Mc Graw-Hill, 2009.
- Dant, Tim. *Material Culture in the Social World*. Macmillan International Higher Education, 2008.
- Kratz, Corinne A. *The One and the Many: Thematic Approaches to the Study of Material Culture*. University of Washington Press, 2000.
- Palmer, Martin. *Designing the Future: The Role of Art and Design in the Context of Globalization*. Palgrave Macmillan, 2014.
- Roy, Ananya. *City Requiem, Calcutta: Gender and the Politics of Poverty*. University of Minnesota Press, 2003.
- Bell, Clifford. *The Role of Material Culture in Historical Studies*. Oxford University Press, 2008.
- Bijker, Wiebe E. *The Social Construction of Technological Systems: New Directions in the Sociology and History of Technology*. MIT Press, 1987.
- Appiah, Kwame Anthony. *Cosmopolitanism: Ethics in a World of Strangers*. W.W. Norton & Company, 2006.
- Greenblatt, Stephen. *Renaissance Self-Fashioning: From More to Shakespeare*. University of Chicago Press, 1980.

Інтернет-ресурси:

1. <http://exlibris.org.ua/> – Українська електронна бібліотека
2. <http://lib-gw.univ.kiev.ua/> – бібліотека ім. Максимовича КНУ ім. Т. Шевченка
3. <http://litopys.org.ua/> <http://litopys.kiev.ua/> – Літописи, історія, культура
4. <http://www.cossackdom.com/> – Козацтво XV–XXI ст.

5. <http://www.filosof.com.ua/> – Інститут філософії ім. Г. Сковороди
6. <http://www.history.org.ua/> – Інститут історії України НАН України
7. <http://www.holodomor33.org.ua/> – Голодомор 1932–1933 років
8. <http://www.honchar.org.ua/> – Музей Івана Гончара (м. Київ)
9. <http://www.info-library.com.ua/> – Електронна бібліотека підручників
10. <http://www.inst-ukr.lviv.ua/> – Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича
11. <http://www.kplavra.kiev.ua/> – Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник
12. <http://www.mundm.kiev.ua/> – Національний музей українського народного декоративного мистецтва (м. Київ)
13. <http://www.museum.lviv.ua/> – Львівський музей історії релігії
14. <http://www.nbuv.gov.ua/> – Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського.